

Проф. др Предраг ПУЗОВИЋ

МИСИЈА ЕПИСКОПА БАЧКОГ ИРИНЕЈА У КАРПАТСКОЈ РУСИЈИ

Апстракт. У раду је на основу примарне архивске грађе приказан полугодишњи рад Епископа бачког Иринеја Ћирића у Поткарпатској Русији. Рад је био ослоњен и на државни удео наше и Чехословачке Владе, али је имао препреке од викара Цариградске патријаршије и кандидата Чехословачке који није слушао ни епископа Горазда у Прагу, него само глас из Цариграда. Делегација Српске цркве је била најпре у Изи, а на крају у Ужгороду. Уређена је Канцеларија и донесен Устав Епархије.

Кључне речи: Карпаториси, Чеси, унијати, римокатолици, унија

Свети архијерејски синод је 27. јула (9. августа) 1925. године, после повратка нашег мисионара Епископа нишког Доситеја из Поткарпатске Русије упутио Меморандум Министру Иностранних дела др М. Нинчићу, у коме су изложени рад и проблеми на које је наилазио епископ Доситеј. Меморандум је потписао Епископ бачки Иринеј. У почетку Меморандума се говори како је уопште дошло да Српска црква тамо шаље своје мисионаре. Наиме, депутације православних Чеха из Чехословачке и парвославних Руса из Карпатске Русије су се 1919. и 1920. године обраћале Српској цркви и молиле да им се пошаље епископ и свештеници, који би довели њихову Цркву у ред.

Пошто се Чехословачка и Карпатска Русија у време Аустро-Угарске налазила под јурисдикцијом Карловачке митрополије (Српске цркве) и то право Српској цркви нико није оспорио, то је Свети архијерејски сабор изашао у сусрет молби ових депутација и крајем 1920. године одредио за свог изасланика епископа нишког Доситеја. Да епископ Доситеј што пре дође у Чехословачку молила је и Чехословачка влада. Тако ће он 1921. године започети свој рад. Њега је прихватио народ, који је масовно прелазио из римокатолицизма у православље.

Представници око 60 православних општина у Карпатској Русији изабрали су 6/19. августа 1921. године у манастиру Св. Николе у Изи за свог епископа Доситеја. Чешка влада је у почетку помагала нашу мисију, али је касније радила на унижењу ауторитета наше Цркве, како у Чехословачкој тако и у Карпатској Русији. Захваљујући неискрености Чешке владе, Цариградски патријарх Мелетије је марта 1923. године објавио да су Чехословачка и Карпатска Русија делови његове јурисдикције. Уследило је хиротонисање чешког архимандрита Саватија Врабца за епископа са титулом архиепископа прашког и митрополита чехословачког коме је потчињена и Карпатска Русија. Да је ово патријарх урадио у сагласности са чехословачком владом потврдио је то у разговору са др Геровским, који је отишао у Цариград да изрази протест против патријархове незаконите радње. После овог протеста административне чехословачке власти су обавестиле православне општине у Карпатској Русији и наредиле им да се убудуће имају „потчињавати само архиепископу прашком и целе Чехословачке г. Саватију, јер је тако решио цариградски патријарх.“ Тако се догодило да је епископ Горазд који је посвећен од СПЦ крајем 1921. године морао дуго чекати да буде признат за епископа, вероватно зато што га није посветио Цариградски патријарх. Интересантно је да су чехословачке власти у контакту са представницима СПЦ говорили да они једино признају само српску црквену јурисдикцију. Када је епископ Доситеј тражио објашњење од министра народне просвете и вера Чехословачке г. Марковића, шта значи наредба административних власти, он је рекао „да он ништа не зна о тој наредби и да је она сигурно лажна.“

У Карпатској Русији су признавали само јурисдикцију СПЦ. Архиепископ Саватије као Чех није смео да оде тамо, већ је тражио од Цариградског патријарха да му за Карпатску Русију именује помоћника, руског емигранта епископа Венијамина, који се у то време налазио као гост у Србији. Патријарх је био спреман да испуни ову молбу, али га је Синод саветовао да се по овом питању саветује са српском патријаршијом. И против жеље Српске цркве епископ Венијамин се нашао у Карпатској Русији. Упознавши се на лицу места са правим стањем, говорио је да га је послао Српски патријарх. Да би имао присталица рукополагао је по селима чак и морално сумњиве личности. Истовремено је писао циркуларе против Српске патријаршије. Тако у једном циркулару позива народ у Карпатској Русији да не прими епископа Доситеја а свештеницима је забрањивао да с њим служе. Саветовао је све „да свуда отворено говоре, да они признају само патријарха Цариград-

ског а не српског.“ Има доказа да је Чехословачка влада новчано помагала архиепископа Саватија и епископа Венијамина.

Јануара 1924. године држане су седнице Мале Атанте у Београду. По жељи министра-председника Николе Пашића једна седница је посвећена верско-просветним питањима. Седници су присуствовали Министар вера др Јањић, наш посланик у Прагу Љуба Нешић, делегат наше цркве у Карпатској Русији епископ Доситеј, Министар иностраних послова Чешке др Бенеш и Министар Чехословачке у Београду г. Шеба. После седнице дато је званично саопштење, које је објављено у српским и чешким новинама. Овом приликом је Министар Бенеш изјавио „да чешка влада признаје само српску јурисдикцију и обећао је том приликом, да ће предузети разноврсне мере, да би се ова јурисдикција остварила“. Излазећи у сусрет жељама Чеха, министар Јањић је обећао неке привилегије за Словаке настањене у Бачкој. Оно што је обећао др Јањић је испуњено а оно што је обећао др Бенеш није испуњено ништа.

Епископ Доситеј је провео у Карпатској Русији 1924. године пет месеци. Ово је уједно био његов последњи боравак међу карпаторусима. Својим радом прекинуо је анархију коју су створили архиепископ Саватије и епископ Венијамин. Основао је Православну конзисторију. При повратку у земљу у Прагу је, на позив Чехословачке владе разговарао са министром народне просвете и вера Марковићем, који је поручио Српској православној цркви „да је Чехословачка влада вољна да призна историјска и канонска права, која српска православна Црква има у Карпатској Русији и у Чехословачкој и да министарство његово неће дозволити никако мешање од стране Саватија у ствари карпаторуске православне Цркве и да ако цариградски патријарх не жели да се одрекне од својих неканонских права до краја 1924. године да ће сама чехословачка влада објавити иста права цариградског патријарха за незаконита.“ Међутим, чим је епископ Доситеј напустио Чехословачку архиепископ Саватије је упутио циркулар карпаторуским црквеним општинама у коме каже да су радње епископа Доситеја незаконите а истовремено је разрешио свештенике заклетве којом су се обавезали на верност епископу Доситеју и карпаторуској конзисторији.

Да иза овога стоји Чехословачка влада види се и по томе што су власти истовремено појачавале гоњење православних Карпаторуса. Отимају се од њих храмови, забрањује се настава веронауке у школама, не признају се бракови склопљени од стране православних свештеника, децу православних родитеља која су крштена од православног свештеника власти су уписивале у књиге рођених као унијате, брисани су

православни празници а увођени су у календар римокатолички итд. Ово је све рађено иако званични статистички податци показују да је у овим крајевима у ово време било испод 10% римокатолика.

При оваквом развоју догађаја наша Црква није могла да остане равнодушна. Тражила је да се прекине гоњење православне карпаторуске Цркве „као саставног дела српске православне црквене области, а исто тако да православни добију равноправност са свим осталим вероисповестима и да дођу до оних права, која су загарантована међународним договорима и законима.“ Да би се ово постигло предложено је Министру иностраних послова да се закључи уговор са владом Чехословачке којим би се заштитила и остварила права Српске цркве „као заштитнице карпаторуске православне Цркве с друге стране права православне Цркве и православног становништва у Карпатској Русији... Имајући у виду нарочити међународни положај Карпатске Русије, потребно је да се закључи засебан уговор о Карпатској Русији а који ће бити различит од уговора, којим ће се утврдити права наше Цркве у Чехословачкој. У уговору морају бити следећи чланци.

1. Признање српске јурисдикције у Карпатској Русији;
2. Потпуна равноправност Православне цркве у Карпатској Русији са свима осталима верским организацијама;
3. признавање организацијоног устава српске православне цркве (Карловачке митрополије) од 10. августа 1868. године с тим, да делегату српске православне цркве мора бити признато право вршити у границама пуномоћја, која су му дата архијерејским сабором, све функције виших црквених органа, којих до сада у Карпатској Русији нема;
4. констатација бројног стања православног становништва у Карпатској Русији путем званичног пописа уз суделовање представника Српске цркве с тим, да припадност православној вери мора бити установљена само на темељу изјаве сваког лица, а не на основу мађарске статистике или других докумената из мађарског доба;
5. на темељу овог пописа мора бити додељена одговарајућа годишња субвенција („,, како је речено у чл. 9. гл. 1 Сен Жерменског уговора) за Карпаторуску православну цркву из државних средстава не само у будућем, него и за прошле године (тј. од 1919. године), сем тога, одговарајућа једнократна помоћ за организацију (утемељење богословске школе, саборне цркве, архијерејског дома итд.);

6. до регулације питања о црквеном имању законским путем, тј. законом карпаторуске скупштине, црквену имовину уживаће православни или унијати према томе, ко чини апсолутну већину руског становништва у појединој општини; тамо где има неколико цркава, мањина добија право уживања једне цркве, ако она чини не мање од 20% руског становништва у општини;
7. исто тако мора бити уговорено у питању црквених школа: у питању језика, наставника и уџбеника да решавају самостално црквене власти до регулације овога питања аутономним карпаторуским парламентом (скупштином), који је једино компетентан у овим пословима, сагласно чланку 11 Сен-Жерменског уговора (гл. 2);
8. уговор добија снагу од момента потписа и биће изнесен доцније карпаторуском парламенту на одобрење (до сада овај парламент још није сазиван);
9. уговор биће објављен у збирци закона Чехословачке републике и биће потписан такођер од стране карпаторуског гувернера, као представника аутономне Карпатске Русије.“ На крају се моли Министар спољних послова да се овај уговор што пре закључи. Уговор треба да буде потписан до првих седница Лиге народа у Женеви, јер у противном представници Карпаторуске православне цркве намеравају да се жале Лиги народа, а СПЦ биће принуђена да их у овој акцији помогне.¹

На основу споразума постигнутог са министром иностраних дела СХС и пуномоћним министром г. Шебом, односно Владом Чехословачке Републике, Свети архијерејски сабор је 15. децембра 1926. године² изабрао Бачког епископа Иринеја да као делегат наше Цркве отпутује у Карпатску Русију ради уређења тамошње православне Цркве. За помоћника епископу Иринеју Св. архијерејски синод је изабрао синђела др Дамаскина (Грданичког), доцента Богословског факултета у Београду а за пратиоца протођакона Дамаскина (Давидовића).³

Епископ Иринеј је са помоћником и пратиоцем отпутовао у поверену мисију и са успехом отпочео рад на организацији Мукачевске епархије у Подкарпатској Русији. У писму патријарху Димитрију од 7. јану-

¹ Син. бр. 1494, 27. јул (9. август) 1925.

² АСБр. 124/2, 15. децембар 1926; Син. бр. 2322/ зап. 1081, 8. (21) децембар 1926.

³ Пов. Син. бр. 9 и 12/зап. 625, 15. (28) мај 1927.

ара 1927. године обавештава га да је 1. јануара стигао у Праг, где је остао четири дана, посетивши Министарство спољних послова и Министарство просвете и црквених послова, где му је обећана свака помоћ. У уторак 4. јануара кренуо је у Хуст, где му је у среду 5. јануара увече приређен скроман, али срдчан дочек. У четвртак ујутро 6. јануара свечано је испраћен из Хуста и још свечаније дочекан у Изи, где се и настанио. „О своме раду и о свему што запазим поднећу у своје време исцрпан извештај. За сада празници и службе спречавају ме да одмах приступим извршењу мисије, на коју сам послан. Ипак већ сада чиним претходне студије и скупљам потребне податке.“⁴

Из Изе епископ Иринеј се обратио посланицом на руском језику часним настојатељима и свештеницима парохијских цркава, благочестивим саветима и комитетима руских православних општина на просторима Поткарпатске Русије. У посланици их обавештава да је стигао на простор Поткарпатске Русије по благослову Архијерејског синода СПЦ и уз сагласност владе Чехословачке Ребулике, која је обећала своју пуну моралну и материјалну помоћ за организацију месне Руске православне цркве. „Ми сада представљамо овдје једину закониту Архијерејску власт, о чему је неопходно објавити читавом православном народу. Према овоме духовни пастири у прву недељу или празнични дан, када се верници у највећем броју сакупљају у храму, да прочитају нашу посланицу народу за време свете Литургије, председници пак савета и комитета да је прочитају у пуном заседању.

Примајући Архијерејску власт над вама, Ми очекујемо да ћете, по речи Апостола, сви бити у љубави и покорности нама. Ако пак неко пренебрегне нашу власт, тај ће се наћи ван црквене ограде и сам ће себе казнити, лишавајући се законите трајне црквене организације.“⁵

Православном свештенству и народу Поткарпатске Русије обратио се 7. јануара 1927. године Архиепископ прашки и целе Чехословачке Саватије. Циркуларом обавештава да је од стране Васељенске патријаршије именовани митрополит Амасијски, егзарх средње Европе Герман стигао у Праг. „Надамо се да ће Бог помоћи Преосвећеном Егзарху и Нама да у најскорије време одстранимо све последице и неспоразуме такозваног „спора о српској јурисдикцији.“

⁴ Православни Епископ Новосадско-Бачки, Иза, 7. јануар 1927.

⁵ Делегат Свјатјејшаго Синода Србској Цркви Управљајушчиј Карпаторусским Церквама, К, бр. 1/1927 ЕК, Иза 1. I 1927.

„А имајући у виду то, да непријатељи Св. Православља у последње време са посебним настојањем воде агитацију и подривају дисциплину код Нама потчињеног свештенства. Ми сматрамо својом светом обавезом још једанпут и упорно подсетити вас на наше циркуларне наредбе: молимо и наређујемо вам да се не дате увући никаквим обећањима и не улазите ни у какве односе не само са туђим епископима, већ и са непослушним нама свештеницима који сију раздор у пастви Карпаторуској.

Ако се неко усуди упркос овој нашој канонској наредби да преступи црквена правила и презре свога Архијереја, таквога ће стићи најстрожија црквена казна. Свето извршавајте своје обавезе у односу према своме канонском Архијереју и народу, и верујте да ће Господ Бог убрзо утолити (ублажити) све црквене саблазни и јавити мир Својој Светој Цркви.“⁶

На изнете оптужбе у циркулару епископ Иринеј је одговорио посланицом која је написана на црквенословенском језику. Упућена је свим свештеницима и свим православним комитетима. У посланици истиче историјско право Српске цркве а за себе каже да није дошао у своје име него у име Српске цркве, да није туђ архијереј, да не доноси никаква обећања, већ је дошао да ради, организује и уједини. У пропратном писму је саопштио да ће они који не признају његову власт „остати изван ограде јаке организације себи на штету.“ Саватијевцима је поручио „ја вас не анатемисем, не стављам забрану, ја вас чекам, јер ћете доћи мени, будући да је то ваш интерес.“⁷

Месец дана после првог циркулара архиепископ Саватије је написао други, сада на црквенословенском језику. Циркулар је био одговор на посланицу епископа Иринеја. Мото је узео из Јеванђеља по Јовану гл. 10,1-2, о добром пастиру и о лопову/разбојнику који не улази у тор на врата. Своје право заснива на постављење од Васељенске патријаршије. „Ја сам, вели, к вама ушао на врата... Сваки други који хоће да уђе на врата, мора мени доћи, јер сам увек код врата и једино ће са мном ући. А ко не улази на врата...тај вам није пастир...“ У продужетку говори о личности епископа Иринеја. „Он је православни епископ, али попуштењем Господњим презрео је заповести и правила, која нам свима предаше очевици и слуге Речи и свети оци и учитељи цркве.“ Није дошао да учини мир како каже, него да изазове још горе распре. Зна он

⁶ Саватије Архиепископ Прашки и целе Чехословачке, Праг, 7. јануар 1927.

⁷ Делегат Свјатјејшаго Синода Србској Цркви Управљајушчиј Карпаторусским Церквама ЕК бр. 113/през. 1927.

правила као и они што су га послали, и то је најгоре, што хоће да вас саблазни да се одрекнете законитог епископа. „Ја сам православни архијереј, каже Саватије, постављен од Васељенског престола за вашег пастира, зато треба са мношвом да се саветујете... Знајте добро да мир Господњи... може бити учињен само вером и љубављу хришћанском, а вера и љубав су само тамо где се чврсто држи Реч Божја и правила црквена. Код вас у Поткарпатској Русији мир ће бити учињен тек онда, кад Српски патријарх прими љубав и одбаци распре... Свети Васељенски патријаршијски престо и наша смиреност одавно и често молимо Српски патријархат да посаветовавши се с љубављу учинимо крај распрама... али он одбаци љубав и мира не хтеде примити. Сада вам пак посла преосвештенога Иринеја да вас научи презрети и одбацивати вашег архијереја... Не ваља да православни архијереј то чини, зато не треба да га слушате. Свети Васељенски патријарх цариградски и наша смиреност сада и увек смо готови да с љубављу примимо српскога архијереја, да се с њим посаветујемо и уведемо код вас мир. То је једини и црквени пут, којим треба да иде и преосвештени Иринеј и они који су га послали.“⁸

У овом циркулару се очекивало да ће бити саопштени резултати мисије митрополита амасијског Германа у Прагу. Митрополит Герман је у Прагу био примљен од шефа секције др Милера, који му је саопштио да је јурисдикција наше цркве призната, па је он отпутовао необављенога посла. Због тога је циркулар код саватијеваца изазвао разочарење а епископ Иринеј није хтео на њега ни да одговара.

Потом је епископ Иринеј из Изе упутио посланицу на руском језику свештеницима и свим комитетима у којој каже „Сазнали смо да се интересују како ћемо почети свој посао на простору Поткарпатске Русије, хоће ли бити општи сабор и када буде, хоћемо ли објавити свој програм. Такође нам је познато да неки још нису добили нашу прву Архијерејску посланицу и не знају званично за наш долазак на простор Поткарпатске Русије са Архипастирском влашћу, изражавајући недоумицу, зашто нисмо предузели поменуте мере.

Да би се избегли сви неспоразуми саопштавамо свима, да решење тешких задатака, који нам предстоје, захтева пре свега систематско упознавање са свим условима живота, локалним законима и потребама, и потребној разради добијеног материјала.

⁸ Саватије Архиепископ Прашки и целе Чехословачке, Праг, 7. фебруар 1927.

Све ово захтева време, зато саветујемо свима: имајте поверења у нас, јер се трудимо не за себе, већ за православно паству. Имајте стрпљења и све ћете сазнати. Од свих вас очекујемо сарадњу у нашем послу.“⁹

Епископ Иринеј се ускоро због комуникација преселио из Изе у Ужгород. О томе је обавестио Свети архијерејски синод дописом од 19. јануара 1927. године. У допису каже: „Ова сеоба, далеко од центра православног покрета, беше потребна због тога што је већ наступила потреба да у свом организационом раду будем ближи контакту са грађанском управом у престоници Поткарпатске Русије.“¹⁰

Из Ужгорода је епископ Иринеј упутио посланицу истим адресатима у којој покреће питање издржавања свештеника. „Истина, законом о приходима духовних пастира (бр. 122, од 25. јуна 1926) држава је обезбедила свештенству издржавање али, нажалост, не могу се сви православни свештеници на простору Поткарпатске Русије користити погодностима поменутог закона у виду оних потреба којима се условљава добијање новчане помоћи.“ Они који би имали право на новчану помоћ, не могу у потпуности остварити то право, док виша црквена управа не поднесе властима одговарајући буџет. У оквиру тога требало је испунити два тешка задатка – прво „предочити властима потребне податке у циљу добијања државних новчаних средстава за оне свештенике који имају на то право; друго, пронаћи средства и наћи начине за обезбеђење свештеника који немају право на конгуру (новчана средства).

За остварење прописаног потребно нам је располагати тачним и потпуним подацима. Према овоме треба да попуните овде приложена три образаца и доставите нам пре 7/20. фебруара ове 1927. године. Лични интерес и дуг пастира налажу да нам се доставе најтачнији и истинити подаци. Ко се немарно однесе према овоме послу, тај ће истина, умањити наше бриге, али ће самоме себи учинити штету, пошто ће његов материјални положај остати неодређен и необезбеђен.“¹¹

У првом формулару поред основних података места, тражи се име и презиме, чин и да ли је грађанин Чехословачке. Затим долазе подаци о личности и образовању. У другом траже се подаци о свештеничкој и парохијској служби, где, када и ко га је рукоположио за ђакона и свештеника, има ли документа о рукоположењу и именовању, да ли је изабран на ту парохију, или га је именовао епископ или је сам дошао, има ли

⁹ Делегат Свјатјејшаго Синода Србској Цркви Управљајушчиј Карпаторусским Црквама ЕК бр. 22, 15/28. I 1927.

¹⁰ Исто, ЕК бр. 25, 19. I (1) II 1927.

¹¹ Исто, ЕК бр. 27, 21. I/3. II 1927.

документа о избору или именовану, колико је у црквеној служби а колико од тога на парохијској. У трећем траже се подаци о приходима: има ли некаква новчана примања (пензију, плату итд) од државе, жупе – политичке општине, имали црквену земљу, колико и од кога је добио, колики је годишњи приход са те земље за последње три године, колики је годишњи приход од свих црквених обреда за последње три године, добија ли у натури и колико, колико има православних у парохији, колико православних још није официјелно признато, који још нису признати да ли су дали изјаву о свом православљу, има ли општина потврђен статут, ако нема, да ли је дат на потврду, итд.¹²

Рад епископа Иринеја није одговарао Архиепископу Саватију. Он ће 25. јануара 1927. године посланицом позвати све православне у Чехословачкој а нарочито Карпаторусе да не иду за епископом Иринејем „који је дошао не кроз двор као пастир већ на други начин, да ствара мир и мир и неред.“ У посланици доказује своје законито посвећење „од једино надлежног престола Цариградског“ и упућује на то „да је Српска црква незаконито умешала своје руке у питање православља у Чехословачкој Републици.“

Текст ове посланице достављен је Светом архијерејском синоду који је о њој расправљао на седници 11. фебруара 1927. године. Одлучено је да се умоли Министар иностраних дела да упозори владу Чехословачке Републике на овај случај. „Делегат наше цркве отишао је у Прикарпатску Русију у својој мисији по споразуму и са пристанком Чехословачке владе, а не кришом. Да умоли Чехословачку владу за изјашњење, какво становиште заузима или мисли заузети према овоме агитовању Г. Саватија против делегата Српске православне цркве и да се овоме агитовању, противном споразуму са Чехословачком владом, стане на пут.“¹³

Мисија епископа Иринеја у Поткарпатској Русији трајала је до краја марта 1927. године а то значи пуна три месеца. О дужини трајања његове мисије обавестило га је Министарство иностраних дела поверљивим актом преко Краљевског Посланства у Прагу.¹⁴ Након тога епископ Иринеј је обавестио Свети архијерејски синод да ће се са секретаром протођаконом Дамаскином вратити у Нови Сад 31. марта. У писму даље каже: „С обзиром на то што се са завршетком моје мисије не може завршити и рад на организацији православне Цркве у Поткарпатској

¹² Исто.

¹³ Син. бр. 29. I/11. II 1927.

¹⁴ Краљевско посланство у Прагу, Пов. бр. 1604, 1927.

Русији, слободан сам умолити Свети архијерејски синод да предузме све потребне кораке да синђел др Дамаскин 1. априла безусловно буде у Ужгороду. Његово је присуство потребно не само због продужења посла, него и због тога што би без нашег представника код карпатских Руса наступио прави хаос.“¹⁵

Свети архијерејски синод је допис епископа Иринеја разматрао на седници 4/17. марта 1927. године. Одлучено је да се умоли Министар иностраних дела за извештај зашто је скраћен рок мисије епископа Иринеја у Прикарпатској Русији „када се зна да је овај делегат упућен споразумно и на дуже време“. Усвојен је предлог епископа Иринеја да се умоли Министарство иностраних дела да да дозвољу синђелу др Дамаскину, доценту Теолошког факултета да настави започету мисију.¹⁶

Свети архијерејски синод је затражио од Министарства иностраних дела објашњење, зашто се мисија нашој делегацији завршава крајем марта и то без знања Светог архијерејског синода иако је послата у споразуму са Синодом. Приликом изашиљања делегације, није уговорено време докле ће њена мисија трајати. Логично је да мисија траје „док са успехом поверени задатак не приведе крају и бар док организацију у тај стадијум не доведе, да се може даље са успехом развијати без присуства наше делегације.“¹⁷

Увиђајући потребу даљег останка наше делегације у Поткарпатској Русији Свети архијерејски синод је 31. марта 1927. године замолио још једном Министарство иностраних дела да наша делегација и даље остане у Поткарпатској Русији „док поверени задатак, са успехом започет и вођен, не приведе крају.“¹⁸

По наредби Министра одговорио је Генерални политички директор Божић Бурић да је при поласку епископа Иринеја било уговорено у Министарству иностраних дела да његова мисија траје три месеца, а да после тога у Чешкој остане синђел Дамаскин. „У случају потребе повратка целе делегације, имало би доћи до накнадног споразума између Светог архијерејског синода и Министарства иностраних дела.“¹⁹

¹⁵ Управљајушчиј карпаторусским православним црквама ЕК. бр. 115, 1927; Пов. Син. бр. 3, 24/6. април 1927. (документ се налази у фасцикли Епархија Мукачевско-Прјашевска 1927-1930).

¹⁶ Син. бр. 645, 4/17. март 1927.

¹⁷ Син. бр. 645/зап. 402, 7. (20). март 1927.

¹⁸ Син. бр. 892/зап. 602, 31. март 1927.

¹⁹ Министарство иностраних дела Краљевине СХС, Пов. бр. 3100, 9. април 1927.

Министарство иностраних дела у писму Светом архијерејском синоду од 12. маја 1927. године „верује да је Делегација за ово време поставила углавном план за организацију православне епархије у Поткарпатској Русији и завршила знатан део посла, као што је то и било предвиђено споразумом, тако да ће др Дамаскин, који тамо остаје, моћи успешно да заврши рад на организацији.“ На крају писма Министарство жали „што не може омогућити даљи останак у Поткарпатској Русији делегацији Светог архијерејског синода због оскудице у материјалним средствима.“²⁰

Епископ Иринеј је дописом Светом архијерејском синоду од 2/15. јуна 1927. године обавестио да је од епископа Горазда добио приватно писмо у коме између осталог стоји:

„1. Министарство школа и народне просвете у Прагу проучило је Устав карпаторуске православне епархије мукачевске, који сам му поднео, и само се чека на мој долазак да секциони шеф др Милер доврши преговоре о неким подробностима.

2. Владика Саватије требао је 2. јуна да освети цркву у Мезилаборцима у Словачкој. Синђел Дамаскин је умолио преосв. Горазда за интервенцију да се то спречи. Преосв. Горазд је учинио потребне кораке и др Милер је у споразуму са земаљском Управом у Словачкој телефонирао жупану у Кошицама да мезилаборачком становништву јави да владика Саватије не сме освећење извршити да треба да се обрате мени или моме заменику. Велики жупан кошички је то извршио, и становништво му је обећало да ће се обратити нашој канцеларији у Ужгороду.

3. Државни тужилац је подигао тужбу против владике Саватија и др Червинке због бесправне употребе печата и рада у име православне Цркве (злочин преваре). Први претрес је био 25. маја. Парница је одложена до септембра због позива нових сведока.

4. Владика Саватије, желећи да искористи моје одсуство, хоће да с варшавским митрополитом Дионисијем хиротонише архимандрита Богољепа за епископа у Подкарпатској Русији. Преосвећени епископ Горазд мисли да Чехословачка влада архимандрита Богољепа не би признала, али би ипак хиротонија имала рђавих последица за православну Цркву у Поткарпатској Русији.

5. Преосв. Горазд мисли да је присуство моје или мога заменика тамо неопходно.“²¹

²⁰ Исто, Пов. бр. 4032, 12. мај 1927.

²¹ Српски Православни Епископ Бачки Е. бр. 124/през из 1927, (Нови Сад 2/15. јун 1927).

Ово писмо је разматрано на седници Св. архијерејског синода 5/18. јуна 1927. године. Одлучено је да се писмено умоли Министар иностраних дела за дејство код Чехословачке владе да се спрече штетни испади владике Саватија. Истовремено се умољава патријарх Димитрије да се обрати митрополиту Дионисију и да му саветује да не хиротонише архим. Богољепа за епископа у Поткарпатској Русији „јер би тај чин могао имати штетних и непријатних канонских последица.“²²

Сходно овој одлуци Св. архијерејски синод се обратио Министру иностраних дела 10/23. јуна 1927. године с молбом да скрене пажњу пуномоћном министру Чехословачке Републике Шеби на све наведене чињенице—поступке од стране владике Саватија изнете у поменутом извештају. Господин Шеба је требало да преко Чехословачке владе утиче „да се спрече ови и слични испади владике Саватија уперени против јурисдикције Српске Православне Цркве у Православној Епархији Мукачевској.“²³ Истовремено је умољен патријарх Димитрије да се обрати митрополиту Дионисију и да му скрене пажњу на штетне последице које могу наступити поводом хиротоније архимандрита Богољепа.²⁴

О своме раду у Поткарпатској Русији епископ Иринеј је написао три извештаја Светом архијерејском синоду. Извештаји су приспели у Синод по повратку епископа Иринеја у земљу. Због њиховог значаја извештаје доносимо у скраћеним верзијама. Први извештај је био написан 8. марта 1927. године, али се негде загубио па је епископ Иринеј написао нови у Ужгороду 31. марта исте године. Извештај има десет подналова: увод, о грко-католицима, о православнима, о спреми и образовању свештеника, о издржавању свештеника, о некојим личностима, питање црквене јурисдикције, питање својине цркава и црквеног имања, рад на организацији епархије и завршетак. У уводу истиче да се примио значајне и одговорне дужности да извиди прилике православног народа у Поткарпатској Русији и да поради на уређењу карпаторуске православне Цркве. Излагање почиње са посетом чехословачком посланику у Београду. У Праг је приспео 1. јануара 1927. године, где је посетио Министарство спољних послова и Министарство школа и народне просвете. Пред Божић је преко Хуста стигао у Изу. Одавде ће после божићних празника отићи у Ужгород, престоницу Поткарпатске Русије. Овде ће посетити губернатора и вицегубернатора.

²² Син. бр. 1307, 5/18. јун 1927.

²³ Син. бр. 1307, 10/23. јун 1927.

²⁴ Исто.

После овога ће започети званични рад, обративши се свештенству и народу архијерејском посланицом. Очекивао га је тројаки посао: организаторски, административни и мисионарско-пастирски. За нормално одвијање посла делегација је организовала канцеларију, архиву с протоколима и печатима. Епископ Иринеј је имао титулу „администратора карпаторуских православних цркава, коју је употребљавао и руски епископ Венијамин.“ Делегација је између себе поделила посао тако да је епископ Иринеј скупљао материјал и проучавао сва принципијелна питања и нарочито припремао организацију епархије; синђел др Дамаскин је проучавао, реферисао и израђивао све текуће епархијске предмете и молбе; протођакон Дамаскин је водио канцеларијске послове и вршио дужност личног секретара епископа Иринеја. Сви су заједно путовали по градовима и селима. У Ужгороду је епископ Иринеј изнајмио стан и узео једног послужитеља, који је био и канцеларијски послужитељ. Канцеларијске трошкове је сносио сам епископ Иринеј. Посетио је 14 места. Скоро у свим местима је служио архијерејску литургију и проповедао. „Две архијерејске литургије служене су под ведрим небом, у снегу, у непосредној близини затвореног храма, преданог грчко-католичкој цркви, иако у селу нема грчко-католика. На таквим службама било је три до четири хиљаде људи.“

Народ их је дочекивао срдечно, а наша делегација није жалила труда па је у процесијама прелазила дуг пут по снегу а понекад и по благу.

У организовању епархије било је доста очекивања. Неки су пре оснивања епархије очекивали од епископа Иринеја да реши њихове личне ствари и спорове. Неки свештеници су научили на зборове па су очекивали од епископа Иринеја да сазове општи збор. Овим је епископ Иринеј поручио да организација једне епархије не почиње зборовима, па је ради њиховог умирења издао један циркулар. У свештенству и народу је владала подељеност. Неки свештеници су са суревнивошћу пратили с ким је архијереј служио и ко му је помогао у неком послу. Било је и оних који су се разочарали када су видели да епископ неће да се приклони ни једној групи нити да ступи у службу ниједне странке. Народ се тешко сналазио после физичког и духовног пустошења које је произвео рат. У Поткарпатској Русији појавиле су се многе странке. У оваквим смутњама на једним изборима у православном селу Изи од 2500 становника 800 је гласало за комунисте. Код оваквог стања ствари организација Православне цркве у Карпатима била је преко потребна и корисна не само за Цркву него и за руски народ па и саму Републику.

У одељку о грчко-католицима даје кратак преглед њиховог тренутног стања. Грчко-католици су у Чехословачкој имали две епархије: Мукачевску у Ужгороду са епископом Петром Гебејем и Прјашевску у истоименом граду, којом је дуже време администрирао др Дионисије Њаради из Хрватске. После њега епархијом је управљао апостолски администратор, титуларни епископ Павле Гојдич. Мукачевски епископ је био под великим утицајем народног посланика хришћанске-народне странке и управитеља вероисповедне женске учитељске школе протојереја А. Волошина, који је био велики пропагатор украинизма.

Гркокатолици су се против православног покрета борили свим средствима а нарочито су се служили омаловажавањем. Наводимо нека од тих средстава борбе. У једном календару о православнима пишу: „Баћушке њихове врте се по читавој Подкарпатској Русији, скоро сваког месеца, а можда и недеље, мењају своје место, а законитог епископа ни до данас немају. Види се да схизматичка вера није основана на тврдом камену правде, него је просто творевина људска, и као таква не може дуго постојати.“

У одбрану своје вере тврдили су у штампи да државна влада потпомаже схизматике а њих запоставља. Овим су желели да изазову симпатије код народа. Своју цркву су приказивали као паћеничку, цркву која страда. У свом популарном месечном листу Благовјестник поводом доласка епископа Иринеја пишу да је он интеллигентан и образован човек „Ако је тако, онда не може пристати на оно што раде и што су радили његови верници. Пут схизме у Карпатима засут је крвљу, сузама гркокатолика.“ Чланак су завршили саветом „Надамо се да Ви као интеллигентна особа нећете се дуго радовати ‘поткарпатском православљу’, него ћете отићи одакле сте и дошли.“

У заштиту своје вере њихови свештеници су проналазили одане људе унији и заклињали их да неће мењати веру. Ако би се догодило да цело село пређе у православље ови људи би остајали верни унији, иако нису били борци за унију, уствари више су били индиферентни.

Мукачевски епископ ради одбране уније основао је нарочиту Централну канцеларију за одбрану вере са седиштем у резиденцији. Канцеларија је обавештавала страну и домаћу штампу о насиљима која се чине гркокатолицима, бесплатно је поделила седам апологетских брошура у 15000 примерака, састављала молбе, жалбе и протесте свим административним властима и чак је давала потпору за путне трошкове депутацијама.

У одељку о православнима истиче да је карпаторуски народ био православан до 1646. године. Поменуте године почео је прелазити у

унију. Унију је признао и православни мукачевски епископ Василије Тарасович са 63 свештеника од укупно 690. Унија се доста споро ширила тако су скоро још 100 година православни имали свог епископа. Последњи је био Доситеј у првој половини 18 века. На крају је укинута православна епархија и цео народ је сматран гркокатолицима. Међутим, незадовољства против уније нису ни престајала а активније су се појавила крајем 19 века. Узроци за православни покрет били су верски, национални и економски. Један од разлога покрета је био одлазак карпатских Руса у Америку, где су се упознали са Руском православном црквом, која им је отворила очи да они нису православни.

У најновије време православни покрет је ојачао због увођења новог календара у богослужења. То је био разлог да гркокатолички епископат после рата поново врати у Цркву стари календар.

Карпаторуски народ је тврдио да је он увек био православни а да је у унију преведен обманом и зато хоће да се отресе те обмане. Ова тврдња је тачна. Народ не зна догмате. Он суди веру по обреду. Онда је природно претпоставити да је карпаторуском народу много ближа била руска православна вера, како је уосталом и своју називао, од вере западног обреда. Римокатолички обреди су били народу туђи, зато је и римокатоличку веру сматрао туђом. Између римокатолика и гркокатолика владао је антагонизам. Односи између присталица двају католичких обреда регулисани су краљевском дворском наредбом 1814. године.

Само враћање у православље није било једноставно. Људи су избегавали да попуне формуларе бојећи се да напуштањем старе вере не изгубе храмове. Међутим, они који нису попунили формуларе власти су и даље водиле као гркокатолици. Прелазак у православље је упрошћен *Законом о узајамним односима вероисповести* из 1925. године. Према чл. 6 „доста је усмено или писмено пријавити административној власти иступање из раније вероисповести, а власт је дужна у току од месец дана дати му о томе писмену исправу и известити надлежног свештаника. На жалост у пракси не бива тако, власти не издају исправе не само по неколико месеци, него и по годину дана“.

Епископ Иринеј је изнео и неке карактеристике Карпаторуса. Народ је црквен и спреман је да издржи најдужа богослужења. „После богослужења би остајали у цркви и отпевали један или два тропара“. Људи са којима је долазио у додир епископ Иринеј веома су чврсти у православљу. Овде треба имати у виду да је долазио у додир са најистакнутијим борцима православља. Нажалост спор о јурисдикцији многе је одвео у адвентисте или баптисте.

Људи доста пију нарочито ракију. Брачна дисциплина је доста строга. Дивљих бракова је мало. Кад умре невенчана жена сахрањује се без опела. Још је строжија дисциплина у погледу причешћа. Ако муж и жена живе раздвојено, не могу се ни исповедити ни причестити. Одељак о православнима завршава „велика је штета што карпаторуски православни народ нема довољно своје интелигенције, која би га руководила, него често пута без вођства лута овамо онамо“.

У одљку о спреми и образовању свештенства истиче велику невољу Карпаторуске православне цркве због необразованости свештенства. Од 100 свештеника епископ Иринеј даје податке о школској спреми за 61 свештеника. Четворица су завршила пуну гимназију и богословију, тројица пуну руску духовну семинарију, деветнаест богословски курс у селу Буштину, деветорица само основну школу а остали су несвршени ђаци (учитељске, грађанске, економске и кадетске школе). Од ових 61 свештеника само 34 имају имају школске документе за школу коју су завршили, 24 немају, док документи преостале тројице нису јасни.

Необразованост свештенства имало је штетне последице по Цркву. Такви свештеници нису могли рачунати на конгтуру (приходе од државе), нису могли предавати веронауку, па су православна деца остала без верске наставе у школи, нису умели да воде матрикуле (протоколе) итд.

Оваквом стању у свештенству доста су допринели архиепископ Саватије и епископ Венијамин. Овај последњи је говорио „нећу да имам с интелигенцијом ничега заједничкога.“ Рукополагао је кочијаше и разне скитнице. Међу онима који су имали неко образовање или боље рећи полуобразовање било је доста пробисвета, сумњивих инжењера, пропалих новинара, неуспелих уметника итд.

Имајући у виду овакво стање епископ Иринеј је размишљао да се при епископској резиденцији и под његовим надзором отвори богословски курс, који би свештеници морали да заврше. По мишљењу епископа Иринеја Српска црква би учинила велику ствар „када би бар сваке друге године примала по двојицу карпаторуса у све своје богословије. За девет година би овдашња Црква имала трећину свештенства са спремом из наших богословија. Но и појмимо ту помоћ Српске цркве, мора се већ сада помишљати на отварање једне богословије овде.“ Он даље наводи проблеме који би били на путу за отварање богословије, али истовремено наводи и олакшице, које пружа закон из 1920. године по коме држава даје средства и плате професорима. Ако би се предузеле кораци да се осигурају, пише епископ Иринеј, „сви потребни редов-

ни кредити, карпаторуска богословија могла би прорадити најдаље у пролеће или у јесен 1928., а с помоћу обичних субвенција и раније.“

У одељку о издржавању свештенства позива се на Закон о уређењу дотације свештенства државом признатих, односно примљених Црква и религиозних заједница из 1926. године, којим је регулисано издржавање свештеника. По овом закону минимум годишњих свештеничких прихода (конгура) на систематизованом месту је 9000 круна (око 15000 динара). Сваке треће године ова се сума повећава годишње за 972 круне. Свештеник за једно дете добија годишње 1224, а за више деце 1800 круна.

Пуну конгуру добијају свештеници који су положили испит зрелости на јавној чешкој гимназији. Они који су завршили шест разреда гимназије примају по 6000, а са четири разреда гимназије по 3000 круна годишње. Држава је давала конгуру у облику аконтације, јер поменути закон није ступио у живот, пошто није била израђена проведбена наредба.

Да би имао јасну слику ко од православних свештеника има право на конгуру, а ко не, епископ Иринеј је израдио формуларе и послао их свештеницима да их попуне. Ово је била и прилика да види ко од свештеника признаје јурисдикцију СПЦ. Око две трећине свештеника је попунило формуларе, тј. њих 60. Од 60 свештеника само 10 је по квалификацијама имало право на пуну конгуру. Међутим, ни сви квалификовани нису имали право на конгуру, зато што су били странци (Руси, Галичани). Није било оних који су имали право на умањену конгуру.

Из изложеног се види да је издржавање свештеника највећим делом пало на Цркву. Највећи проблем је био што свештрници због недостатка квалификација нису могли да предају веронауку. По *Закону о промени некојих закона о службеним односима учитељства јавних државних и општинских школа* из 1922. године за један час веронауке у државним школама добијало се 6,80 а у другим школама 5,70 круна. Поред овога исплаћивано је за пут по једном километру по 2 круне или карта за воз другог разреда.

Тренутно издржавање свештеника било је на следећи начин: добијали су у селу јевтин или бесплатан стан у некој сељачкој кући, односно парохијски дом ако га нису гркокатолици узели, затим огрев и неку плату према броју душа или домова. По једном дому се добијало 10 до 20 па и више круна, што је одговарало минималној конгури. Осим плате свештеници су добијали и штоларне приходе у новцу и у намирницама.

У одељку о некојим личностима говори о политичким и црквеним личностима с којима је водио разговоре. Од политичких личности

помиње чехословачког посланика у Београду, помоћника министра спољних послова у Прагу др Гирсу, др Милера, шефа секције у Министарству школа и народне просвете, др Антона Бескира, губернатора у Ужгороду и Росипала, вицегубернатора. Од црквених личности помиње епископа Горазда и архимандрите: Алексија и Матеја. На крају говори о политичару др Алексију Геровском, који је желео да сачува руску националност у Карпатској Русији. За њега епископ Иринеј каже: „У народу има авторитет, али ми се све чини, да га слушају преко воље, а у многим стварима живот је просто прешао преко теза др Геровског.“

У одељку питање црквене јурисдикције епископ Иринеј каже да један део свештенства признаје јурисдикцију Српске цркве а други део се покорава архиепископу Саватију, кога је Цариградска патријаршија поставила томосом за *архиепископа Прашког и целе Чехословачке*. Било је свештеника који су се колебали између једне и друге власти. Уколико се интересовао за питања више црквене власти народ је у већини био за признање Српске цркве. Питање јурисдикције наносило је велику штету интересима православне Цркве, „јер се силе троше у размирице, место да се сједине у раду на организацији православља“.

Архиепископ Саватије је заснивао своје право на чињеници да је власт добио од Васељенске Патријаршије. „Она је 1910. поставила високопреосвећенога митрополита кијевског Антонија, тадашњег архиепископа волинског, за карпаторуског егзарха, а сада је предала власт њему Саватију.“ Ове чињенице на које се позива архиепископ Саватије нису му ишле у прилог. Васељенска патријаршија није имала право да се меша у послове православних Карпаторуса. Друго, она није поставила митрополита Антонија за егзарха карпаторуског, него галицијског, нашта такође није имала право. За доказ јурисдикције наше Цркве над православним Карпаторусима епископ Иринеј се позива на два историјска факта. Први је „да су иницијативом Јосифа II 1783. године сви православни у Угарској и Австрији *in dogmaticis et pure spiritualibus* потчињени Карловачкој митрополији донекле и против воље угарске дворске канцеларије. Зато видимо где се године 1786. у Карловачки синод позивају румунски епископи у Ердељу и Буковини; буковински не долази у Св. Синод само због старости. Карловачка Црква беше Мати свима православнима у Австрији и Угарској, дакле и карпаторусима, уколико беху православни, а они тврде да за унију нису знали. Од Цркве—матере доцније су се споразумно оделиле румунске епархије у Ердељу и Буковини, а неке грчке црквене општине су и до данас остале у духовном погледу под нашом Црквом.“

Други факт је тај што су сами Карпаторуси изабрали Карловачку митрополију за Цркву матер. „Све до најновијег времена, до пре три четири године, нико није порицао Карловачкој и Српској цркви право да буде Мати свима православнима у Австро-Угарској, па ни сама Васељенска патријаршија, све док није на своју руку посветила архиепископа Саватија. Око тридесет година Карпаторуси стоје у вези са Карловачком и Српском црквом, и само пре три-четири године нађе се неко да то оспорава.“

Епископ Иринеј у продужетку говори о политичким разлозима за оспоравање јурисдикције Српске цркве, затим спомиње циркулар архиепископа Саватија упућен свештеницима и народу око Божића 1927. године и свој одговор на оптужбе изнете у циркулару, писма неких свештеника око јурисдикције и његови одговори, Саватијев циркулар од 7. фебруара 1927. године, где је мото узет из Јовановог јеванђеља гл. 10, 1-2, где се говори о добром пастиру и о лопову разбојнику који не улази у тор на врата. На оптужбе изнете у овом циркулару епископ Иринеј није одговарао.

На крају овог одељка епископ Иринеј говори о тренутном стању у Карпатској Русији. Наиме, када је дошао овамо 2/3 свештенства је било уз Саватија а сада је 2/3 уз њега. У међувремену већина Саватијевих вођа је пришло њему. Уз Саватија су остали само прости људи.

У одељку питање својине црква и црквеног имања говори о томе коме припада храм, парохијски дом, еклезија (сесија) када село или његов већи део пређе из гркокатоличке у православну вероисповест. Ово питање је одувек задавало бригу државним властима. Управо ово питање је било једно од најосетљивијих и најтежих питања у Поткарпатској Русији. Народ који је прешао у православље судио је о својини храмова и црквених имања на следећи начин: „а) Ми смо одувек били православни, и ако су нас, обманувши наше претке, против наше воље уврстили у гркокатолике; ми смо и данас православни, као што смо и пре били; храм и имање и раније припадаху нама, морају дакле и сада остати у нашим рукама, јер ми смо увек били власници. Нисмо ми мењали уверење, него свештенство, које је једино и примило унију. б) Храм су назидали и имање стекли наши очеви, па и ми; то је наша својина и то се не може од нас одузети, само од нас зависи на што ћемо то употребити. Народ се у своју корист позива још и на не-смисао да њихов храм стоји закључан, јер у селу нема гркокатолика, а људи да се гуше у каквој соби, или да се излажу непогоди под ведрим небом, не имајући другога места за богослужење.“

У решавању својине црквене имовине позивало се на више закона, што је стварало праву збрку. Тако је долазило и до сукоба око неких храмова. У неким случајевима интервенисала је жандармерија, било је и мртвих.

Без обзира што се питање својине решавало на основу више закона епископ Иринеј је мишљења да би „се и без промене садашњих закона, само еластичнијим тумачењем њиховим, спорови у многим случајевима могли решити повољно по православље... Ја шта више верујем да речене власти и саме налазе исте излазе из заплета, које и ја наслућујем. Препрека је повољном решењу у оскудици добре воље код власти, или бар у томе што нема довољно добре воље. И управо због тога сматрам за преко потребно да наш представник у Поткарпатској Русији, односно будући епископ скупи сав потребни материјал, свестрано га проучи и разради, те да с помоћу израђених аргумената утиче на промену расположења код овдашњих кругова који владају. Тражити промену закона, а то би био добар радикалан лек, немогуће је, јер нити би на то пристала влада, у којој седе и клерикалне странке, нити овдашњи руски политичари, који не признају прашком парламенту право на промену карпаторуских закона. Али систематски утицати на стварање повољнога расположења за еластичније тумачење закона не лежи ван граница могућности.“

У одељку рад на организацији епархије износи разлоге који иду у прилог да је нужно да се епархија што пре оснује. Које год питање да се покрене не може се решити без организоване епархијске власти. Није се могло решити систематизација свештеничких места, примање конгуре, предавање православне веронауке у школама итд.

Епископ Иринеј је у Поткарпатској Русији затекао само црквено-општинску организацију. Конзисторија је оснивана неколико пута али се није одржала. Затекло је и *Устав вероисповедне парохијске православне општине*, за који не зна ко га је написао, а по коме су многе општине органзоване. Овим Уставом нису биле задовољне ни власти ни општине. Без обзира на то епископ Иринеј је саветовао људе „да се организују по том Уставу, јер од никакве и таква је организација боља, кад је призната влашћу.“ По овом Уставу је организовано неколико десетина православних општина, чије је организације признала држава. Да је епископ Иринеј одбацио овај Устав биле би ништавне и организације основане на њему. Пошто су власти споро признавале ново-организоване општине епископ Иринеј се одлучио да поједине одредбе Устава задржи „али да његову сувишу либералност скучим с помоћу

виших црквених институција, и да га допунама исправим.“ Дobar део одредби овог Устава епископ Иринеј ће унети у свој епархијски Устав под именом *Устав карпаторуске православне епархије мукачевске* Устав је поделио на три дела. Први део садржи основне одредбе, други представља организацију, а трећи даје практична упутства и разјашњења. Име епархије Мукачевска дао је Свети архијерејски сабор. Да би епархијом били обухваћени и Руси у Словачкој епископ Иринеј је у назив епархије унео придев „карпаторуски“ а територију епархије је ограничио на Чехословачку Републику. С оваквим решењем се сложио и др Геровски. На молбу Геровског одустало се да се поред придева „православни“ пише у загради грчко-источни. Епископ Иринеј га је упозорио „да закони који су на снази не познају православну него само грчко-источну вероисповест, на који су назив уосталом на крају крајева пристали и српски и румунски посланици као и магнати код доношења IX законског чланка 1868. године.“

Епархију је замислио „као автономну црквену област, in dogmaticis et pure spiritualibus зависну од Српске православне цркве, док јој ова, кад се испуне канонски услови, не да благослов на самосталност.“ Зависност епархије од Српске Цркве би била у следећем: „а) Архијереја бира наш Свети Сабор, и по престанку чешке владе посвећује Српски Патријарх. б) Догматска и обредна питања, која се појаве у епархији, решава наш Свети Сабор уз учешће карпаторуског архијереја. в) У догматским и духовним стварима архијереј подлеже суду наше Цркве. г) На службама спомиње име Српског Патријарха, од којег добија и св. миро.“

За материјално издржавање епархије је предвидео осим црквеног прихода од црквених имања и приреза, и сва она средства, за која је нашао у законима да их је дужна држава давати црквама, „а то су субвенције државне, обласне и општинске у смислу чл. 132 Уставне повеље, конгурална допуна у смислу 122 закона из 1926; средства у смислу Закона о платама професора епархијалних богословских школа (189. из 1920.) и награде катихетама (закон 251. из 1922).“ Званични језик епархије је руски, писмо ћирилица. Епархија је имала Епархијски савет а црквена општина Црквени савет. „Из Епархијског савета проистиче Конзисторија, тј. Црквени суд и Епархијска, Школска и Манастирска управа; из Црквеног савета излази Црквена и Школска управа.“

Епархијски савет као и Црквени савет бира се на шест година.

Конзисторија се састоји од четири одсека: Црквеног суда, Епархијске, Школске и Манастирске управе. Сваки одсек има две инстанције; у другој инстанцији одсек добива у називу реч Виши. Архијереј је пред-

седник свим одсецима. У нижим инстанцијама не председава, него свештено лице које он одреди. У вишим инстанцијама одлучују четири члана. „Четири архијерејска намесника по свом положају су чланови Вишег црквеног суда и Више епархијске и Школске управе, али само један од њих одлучује у појединим одсецима према турнусима за сваку годину. Ради избора остале тројице чланова Вишег Црквеног суда (духовна лица) и свих чланова Више манастирске управе (монашка лица) архијереј чини тројну кандидацију Епархијском савету, који са своје стране исто тако предлаже архијереју кандидате за избор тројице световних чланова у Вишу епархијску и Школску управу.“

За црквене општине је оставио исте одредбе, које је нашао у затеченом Уставу. Додуше одредбе је расподелио прегледније и систематскије, употребио је другу терминологију и учинио је неке измене и допуне. „Новообразоване општине и манастире потврђује виша црквена власт, о чему извештава грађанску управу. У затеченом Уставу као да се бркаху појмови црквена општина и парохија. Ја сам спровео тачну разлику. Оставио сам одредбу да је за правоваљане закључке потребно присуство најмање 1/5 свију представника Црквеног савета, али сам додао да је потребно присуство бар 1/3, кад се ради о установљењу општинског приреза. Оставио сам општини право избора свештеника, али сам додао да Црквени суд, поред осталих квалификација, испитује и то да ли кандидат одговара условима живота у месту, где жели добити парохију. То беше потребно да не би на нека места долазили кандидати, који нису за њих дорасли. У затеченом Уставу дата су и женским права учествовања у црквено-автономном животу; ја то нисам унео, али нисам директно ни искључио, јер не могу да пресудим хоће ли бити штетно или корисно по Цркву. Ако буде оно прво, предложени Устав моћи ће се протумачити у смислу да женске немају право гласа.“

У стварима формалне природе оставио сам право утицања до прве епархијске инстанције.“

Елаборат Устава је предао Грађанској Управи Подкарпатске Русије и Министарству школа и народне просвете.

У последњем одељку извештаја који је назвао **Закључак** епископ Иринеј каже да се епархија не може основати за три месеца. Према његовом мишљењу поверена му мисија је имала резултате. У те резултате убраја: организовање епархијске канцеларије, израду епархијског Устава, у коме су прецизирани односи епархије према Српској цркви, држави и обратно и јасно су назначени извори за материјално издржавање итд. У резултате мисије убраја и то „што су најважнија од многобројних запле-

тених питања јасније обележена у главним контурама, што је бар делимично скупљен материјал, који показује праву или историјску страну појединих питања, и што су понекад указани путеви, који би могли довести до решења некојих од постојећих проблема.“ По њему један од најважнијих задатака је да влада Чехословачке Републике што пре потврди Устав Карпаторуске православне епархије мукачевске, да би епархија могла што пре да функционише; да се не прекида рад наших представника у Поткарпатској Русији; најбоље би било послати ону личност која ће касније бити бирана за епархијског архијереја. Било би добро да Свети архијерејски синод донесе одлуку да се на јесен у сваку нашу богословију приме по два ђака из Поткарпатске Русије.²⁵

Други извештај је написан 15. марта 1927. године и односи се на Устав карпатскомукачевске православне епархије тј. да ли се предвиђа уједињење две епархије у Чехословачкој а тиме и аутокефалност Православне цркве у истој земљи, што је била жеља владе а епископ Иринеј је то предвидео за будућност. Устав је написан на руском па је епископ Иринеј замолио епископа Горазда да га преведе на чешки да би се лакше могли водити преговори са Чешком владом око његове потврде. Тек што је епископ Иринеј стигао у Праг у чешком „Слову“ појавила се белешка да се припрема организација самосталне Православне цркве у Чехословачкој. Такву жељу је изразило Министарство Школа и Просвете још приликом првог Иринејевог доласка. Тада је епископ Иринеј указивао да се његов мандат односи само на Карпаторуску цркву. Сада када је епископ Иринеј предао Устав у Грађанској управи у Ужгороду, одмах је обавештено Министарство школе и просвете. Начелник одељења др Милер позвао је епископа Горазда и саопштио му жељу владе „да, све ако и неће Православна црква у Републици бити одмах аутокефална (у Уставу сам аутокефалност предвидео тек за будућност, а то је зацело било већ јављено у Праг), ипак би требало да буду неке заједничке инстанције између обеју епархија, чешке и карпаторуске, под српском јурисдикцијом.“ Епископ Иринеј који је такву везу предвиђао у будућности, а не сада није се сложио са жељом владе сматрајући „да би стварање такве везе већ сада у почетку наишло на тешкоће и подозрење.“ Пошто се епископ Горазд припремао да посети Министра школа и просвете др Хоцу, епископ Иринеј га је упознао са својим ставовима да „Српска патријаршија сматра за природно да се православне епархије

²⁵ Делегат Светог Архијерејског Синода еп. Бачки Иринеј, ЕК бр. 113/през. 1927, Ужгород, 8. март 1927, 1-48.

у Републици уједине у једну аутокефалну Цркву, али то не може бити одједном, него мора ићи постепено. Први је степен организовање сваке епархије засебно; други је корак – после извесног времена, кад се црквени живот у обема епархијама развије, - стварање контакта и ближих веза између њих, а тек у даљој будућности аутокефалност.“

Када је превод Устава на чешки завршен епископ Иринеј је свој елаборат предао др Милеру, пре своје посете Министру, да би тако створио ситуацију да са Министром преговара о одредбама самог Устава. Том приликом му је др Милер саопштио жељу владе о успостављању везе између две епархије. Епископ Иринеј се с тим сложио али то треба чинити постепено. Потом је др Милер рекао да Иринејев Устав треба да се односи не само на Русе у Поткарпатској Русији, него и вањ ње. С овим се епископ Иринеј сложио и зато у Устав није унео термин покрајина него Република. Др Милер је ставио примедбу на чл. VII Устава у коме се налази дефиниција државног надзора, рекавши да држава даје више него што се тражи. На ово је епископ Иринеј одговорио да је „држави признао само оно што она тражи за себе XLIII законским чланком из 1895; јер се најпоузданије осећам, кад стојим на строгом законском становишту.“ Затим је др Милер ставио до знања епископу Иринеју да Устав мора претходно да одобри Српска црква како не би испало да је наметнут од владе. Епископ Иринеј је већ затражио одобрење Устава од Светог архијерејског синода.

После разговора о Уставу епископ Иринеј је упознао др Милера са потребама нове епархије. Ту су пре свега трошкови за издржавање новог епископа, организовање епископске канцеларије, оснивање богословије, чије би професоре требало да плаћа држава. Др Милер је био сагласан да држава треба да преузме ове трошкове.

На крају извештаја епископ Иринеј моли:

„а) да Свети архијерејски синод благоизволи узети на знање и овај мој други извештај;

б) да благоизволи хитно и најкраћим путем известити чехословачко Министарство школа и народне просвете да је од своје стране потврдио Устав Карпаторуске православне епархије мукачевске.“²⁶

Пошто се са потврдом Устава одуговлачило, то је Министарство иностраних дела Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца замолило Свети архијерејски синод 21. априла 1927. године за обавештење „да ли је

²⁶ Син. Пов. бр. 2, 24/6. април 1927; Управљајушчиј карпаторуским православним црквама ЕК. бр. 133/1927.

известио чехословачко Министарство школа и Народне просвете, да је потврдио израђени Устав Карпаторуске православне епархије мукачевске као и да ли је умолио поменуто Министарство, да Чехословачка влада потврди што пре Устав.²⁷

Овај акт је разматран на седници Светог архијерејског синода 15/28. маја 1927. године. Одговорено је Министру иностраних дела „да Свети архијерејски синод потпуно усваја Устав Карпаторуске православне Епархије мукачевске, израђен и предложен од Његовог преосвештенства епископа бачког Господина Иринеја.“ Свети архијерејски синод у истом акту моли Министра иностраних дела „за дејство, да тај Устав што пре потврди Влада Чехословачке Републике, како би Њ. Пр. Еп. Бачки као делегат Српске православне цркве могао тај Устав у живот привести у Православној епархији мукачевској. Исто тако, сагласно ранијој одлуци постарати се за одржање континуитета нашег преставништва у Карпатској православној цркви и за материјална средства делегације.“²⁸

У трећем извештају писаном 23. марта 1927. године у Ужгороду описује своју посету Министру школа и народне просвете др Милану Хоци. Пошто је пријем био одгођен за неколико сати, Министар се извинио владици на српском језику. Његово знање српског језика потиче из Бачке, где је живео међу Србима, који су га бирали за посланика у Угарском сабору. Владика је приказао Министру свој рад и молио га за три ствари: а) да се што пре потврди Устав, који је израдио; б) да се одмах о државном трошку оснује епархијска канцеларија, коју је он тада издржавао из својих личних средстава, а то ће престати са његовим одласком; и в) да се до јесени осигура дотација епископа, кога наша Црква мисли тада изабрати. Министар је упутио неколико комплиментата владици Иринеју, а потом је нагласио „да он жели свакако да се уреди Православна црква у Карпатима, не само због користи, него и због обавеза према нашој Држави, с којом постоји у тој ствари уговор, иако не формалнога карактера.“ Обећао је наћи новчана средства за епархијску управу, а што се тиче организације намерава да позове епископе Горазда и Иринеја на конференцију о уређњу читаве Православне цркве у Чешкој. Са овим се епископ Иринеј у принципу није сложио, јер сматра немогућим „да се у овај мах Православна црква у Републици организује као једна целина“, па је нагласио да је потребно хитно да се потврди организација карпаторуске епархије тим пре што он ускоро од-

²⁷ Министарство Иностранних Дела Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца Пов. бр. 3717, 21. април 1927.

²⁸ Син. Пов. бр. 9/1427, 15/28. мај 1927.

лази. Епископ Иринеј је приметио да Министар није упознат са детаљима. „Он очевидно није схватио принципијелну разлику између мога и свога становишта, те није умео ништа да одговори.“ Епископ Иринеј је поново замолио Свети архијерејски синод да ургира преко чехословачког посланика г. Шебе код Чехословачке владе, односно Министарства школа и народне просвете „да се Устав Карпаторуске православне епархије мукачевске што пре потврди“. Ако синодска интервенција не успе, остаје да се интервенише преко Министарства иностраних дела, до чега мисли да неће доћи.

Допуњујући раније извештаје епископ Иринеј пише да је „Централни комитет с потписом др А. Геровског издао штампан проглас свима православним комитетима, у коме се вели да спорна питања о црквама и црквеном имању може решити само будући руски автономни парламент, но чешка влада, газећи међународни уговор, не даје тога парламента, шта више бесправно се меша у црквене ствари. Због тога је општи збор представника руских православних општина поднео жалбу против чешке владе Лиги нација, која ће да суди у тој ствари. Чешка влада ће морати накнадити сву штету, коју је до сада учинила православнима. Стога се сви комитети позивају да пошљу потребне податке архимандриту Матеју и свештенику Бјељакову.“

У састављању овог прогласа није учествовао епископ Иринеј. По његовом мишљењу проглас неће донети користи, већ може изазвати Чешку владу зато што га је потписао др Геровски, коме је одузето право грађанства. Осим тога основно схватање изражено у прогласу шетно је по Цркву. По том схватању правни живот у Поткарпатској Русији има да се заустави, док се не оствари аутономни парламент „који ће једини имати права доносити и мењати законе. Дотле имају важити мађарски закони. Но по таком схватању дошло би у питање уопште постојање Карпаторуске православне цркве, за коју мађарски закони ништа не знају, те би требало чекати карпаторуски парламент да је призна. Но што је још горе, такво схватање се не може провести конзеквентно нити се проводи у живот. Чешка је влада изменила мађарски закон о браку, и карпатски Руси мирне душе склапају и разводе бракове по том новом закону. Чешка је влада донела нов закон о вероисповедним односима, по ком је олакшан прелаз у другу вероисповест, и карпатски Руси се користе тим олакшицама. Новим законом о конгури замењен је стари мађарски, и ниједан свештеник руски није се оградао против примања конгуре по том закону. Неразумљиво је онда зашто у питању цркава скрстити руке и чекати аутономни парламент.“ По мишљењу епископа

Иринеја Лига нација се неће упуштати „у пресуђивање спорова око Цркве и досуђивање одштете пострадалима, а скупљање података за Лигу нација против чешке владе може изазвати само нерасположење чешке владе и сметње с њене стране црквеној организацији.“ И зато је по мишљењу епископа Иринеја проглас штетан и уопште уплитање политике у црквене ствари је штетно.

Допуњујући раније извештаје о питању црквене јурисдикције епископ Иринеј обавештава Свети архијерејски синод да му је у Прагу приступио свештеник Крижановски, дотадашњи секретар архиепископа Саватија. У овом моменту од 100 свештеника 70 су признавали српску јурисдикцију. Дакле мање од трећине је остало уз Саватија. Мада је тешко поуздано утврдити број присталица с једне и друге стране јер један број свештеника „нема чврстог уверења о томе која је јурисдикција законита. Ипак мислим да прелазак свију интелегентних саватијевских вођа (осим рускога избеглице архимандрита Виталија, за којег веле да такођер попушта) на нашу страну сведочи о поверењу, које је улила у свештенство наша акција за организовање епархије.“²⁹

Инсистирање епископа Иринеја да синђел Дамаскин настави рад српске делегације у Поткарпатској Русији уродио је плодом. Одлуком Светог архијерејског синода од 6/19. марта 1927. синђел Дамаскин је послат у Поткарпатску Русију. Прмио је дужност од епископа Иринеја 30. марта о чему је обавестио следећег дана Свети архијерејски синод. У извештају се моли Свети архијерејски синод да посредује код Министарства спољних послова да му се обезбеди једна сума новца за вођење епархијске канцеларије, коју је основао епископ Иринеј и трошкове око ње подмиривао својим средствима. „Од овдашњих управних власти тражена је једна материјална помоћ за ову сврху, али до сада није добивена, пише Дамаскин. Ако се за ово не пошаље један специјални додатак из Министарства, ја не знам шта ћу ја моћи да учиним за то из својих средстава. Јер ја сам не добијам довољно; моја примања су, не знам ради чега то, мања од половине онога што се даје господину протођакону у нашој делегацији. Ја сам захтевао да се то исправи, али за сва прошла три месеца остало је било тако, а сада је само ради поновног пута дата мала повишица. Молим учтиво да се о овоме обавести Министарство и учини исправка.“³⁰

²⁹ Управљајушчиј карпаторусским православним црквама ЕК. бр. 136/1927; Син. Пов. бр. 3, 24/6. април 1927.

³⁰ Исто, ЕК. бр. 157, 18/31. март 1927.

Свети архијерејски синод је чинио све што је у његовој моћи да се епископ Иринеј поново врати у Ужгород. Ту могућност одбацује сам епископ Иринеј у писму Светом архијерејском синоду од 5/18. маја 1927. године, јер му је Министарство иностраних послова саопштило да је његова мисија престала крајем марта. Он претпоставља да ће и Свети архијерејски синод силом прилика прихватити становиште Министарства иностраних дела. Предложио је Синоду да синђел Дамаскин самостално заступа нашу Цркву. Он је спреман ако буде потребно да му дадне увек савет или своје мишљење. Међутим, он скреће пажњу Светом архијерејском синоду да му је синђел Дамаскин рекао да не жели остати у Поткарпатској Русији. Тако се може десити да Поткарпатска Русија остане без делегата наше Цркве. „Дужан сам нарочито нагласити да ће такви факт створити потпуно расуло међу православнима и да ће враћену веру у нашу Цркву поколебати до темеља. Дужан сам подвући и то да је, ако не можемо одржати континуитет нашега представништва у Поткарпатској Русији, узалудан сваки рад, јер наши противници непрестано тврде православнима да ми нисмо способни уредити њихову Цркву, да наши изасланици проведу који месец међу православнима, па их онда оставе на вољу судбини. Када се и о мени тврдило да ћу отићи после месец-два дана рада, ја сам одговорио да ће и после мога одласка континуитет нашега представништва и власти бити очуван, јер ће остати други делегат. Ако дакле и тај делегат оде, то ће послужити као јак аргуменат у рукама наших противника да ми заиста нисмо у стању одржати и остварити своју јурисдикцију. И ма ко после тога опет отишао у Поткарпатску Русију од стране наше Цркве, неће му се веровати, јер ће богато искуство сведочити против свих његових лепих речи.“ Моли Свети архијерејски синод да учини све што може да синђел Дамаскин остане у Поткарпатској Русији. Ако то не успе на његово место треба да се пошаље други делегат. „Тај други делегат би требало да буде онај који би могао бити посвећен и за епископа у Поткарпатској Русији. Стога би добро било одмах у почетку рашчистити с њим ствар да ли је спреман да остане тамо стално или не.“³¹ У писму даље каже да му је писао епископ Горазд, који га је обавестио да се г. Черих интересује за његов повратак у Ужгород. Г. Черих је поборник архиепископа Саватија и изгледа да је он финансирао саватијевску ствар. По епископу Горазду Черихов је у почетку мислио да Саватије издејствује отпуст из Цариградске јурисдикције и примање у нашу јурисдикцију а ми

³¹ Српски православни епископ Бачки Е бр. 93. из г. 1927.

да акцептирамо цариградски томос о успостављању архиепископије прашке и целе чехословачке тј. да примимо владику Саватија као архиепископа. Сада има други предлог да епископ Горазд остане у Прагу а Саватије да буде постављен за епископа у Моравској с почасном титулом архиепископа. Епископ Горазд каже: „Нисам примио тај предлог, јер би то значило уништење Цркве у Моравској. Исто тако сам одбио и другу евентуалност да буде епископом у Поткарпатској Русији. Уосталом чини ми се да је искључено да ће се владика Саватиј уопште покорити Српској цркви.“ Са овим мишљењем епископа Горазда слаже се и епископ Иринеј.³²

Свети архијерејски синод још једампут актом од 15/28. маја 1927. године Министарству иностраних дела – потписао га патријарх Димитрије – настоји да објасни да је епископу Иринеју било немогуће да организује епархију за три месеца. То би време било кратко и онда када рад на организовању епархије не би имао никаквих препрека. „Прекинути овај са успехом започет и вођен рад на организовању Православне епархије мукачевске у Поткарпатској Русији значило би свесно и хотимично упропастити досада са успехом уложене и труд и време и материјална средства. Још нешто више. Значило би унизити углед и наше Државе и Српске православне цркве у иностранству, нарочито у средини онога дела народа, у коме се радило. У толико пре не може се прекидати рад већ и због тога, што се уводно споменутим споразумом утврдило, да мисија Преосвештеног Господина Иринеја у Поткарпатској Русији (заједно са одређеним му помоћником синђелом Дамаскином, као и пратиоцем протођаконом Дамаскином) има да траје до редовнога састанка Светог архијерејског сабора. Свети архијерејски сабор састаће се у своје редовно заседање на јесен, када ће се свакако и ово питање коначно уредити.“ На крају акта моли се Министар за дејство:

„1. Да се одржи континуитет рада наше делегације на организовању Православне епархије мукачевске у Поткарпатској Русији.

2. Да влада Чехословачке Републике што пре потврди Устав Православне епархије мукачевске, који је израдио и на потврду поднео делегат Светог архијерејског синода Његово преосвештенство епископ бачки Господин Иринеј, а Свети архијерејски синод га је у целости одобрио. Хитно је потребна потврда тога Устава, да би га делегат Светог архијерејског синода Г. еп. Иринеј могао што пре у живот привести.“ Поново је наглашена потреба да епископ Иринеј одмах оде у Поткар-

³² Исто.

патску Русију да настави и доврши започети посао и да се њему као и његовом помоћнику и пратиоцу „ставе на располагање потребна средства за рад и за издржавање у довољној мери, према стварној потреби, према угледу и достојанству наше Државе и наше Цркве.“³³

Молбе Светог архијерејског синода упућиване Министарству иностраних дела остале су без резултата. Да је то тако видимо из дописа Светог архијерејског синода епископу Иринеју од 14/27. јуна 1927. године који је потписао патријарх Димитрије, и у коме се каже да је Свети архијерејски синод више пута предузимао кораке код Министра иностраних дела за његов поновни одлазак у Поткарпатску Русију, ради продужења поверене му мисије, али од њега није добијен одговор. Епископ Иринеј је према акту Министарства иностраних дела Пов. бр. 1694/1927. сматрао да је његова мисија у Поткарпатској Русији завршена, док је Свети архијерејски синод мишљења да његова мисија траје све док је Синод не опозове. На крају писма због нагомиланих црквених послова у Поткарпатској Русији Свети архијерејски синод умољава епископа Иринеја да и даље отправља послове у Поткарпатској Русији, било из Новог Сада или да отпутује тамо, што би Синод више волео.³⁴

Од повратка епископа Иринеја у Поткарпатску Русију није било ништа. Тамо је послове отправљао синђел Дамаскин и тако је континуитет рада наше делегације настављен. Он ће после два месеца (28. маја) поднети извештај Светом архијерејском синоду о свом раду. У извештају каже да је његов рад требао да се креће у организовању и управљању епархијом. Међутим, његов рад се више састојао у управљању неголи у организовању Епархије. „Јер организација црквених општина била је већ изведена, према одобреном Уставу, још пре доласка наше делегације уопште, а епархијски устав, израђен Преосвешћеним Епископом Иринејем, чекао је на потврду од стране владе. Тако је мој рад на самој организацији био условљен и ограничен, и он се је, поред интервенције за потврду епархијског устава, састојао само у издавању извесних наредба и упуства свештеницима и црквеним комитетима и у регулисању извесних питања код грађанских власти, да би се задовољиле најнужније потребе, или избегле највеће неправилности, те да би се, на тај начин, омогућио, макар и привремено нормалан рад у Епархији.“³⁵

³³ Син. Пов. бр. 9 и 12/зап. 625, 15/18. мај 1927.

³⁴ Син. бр. 1373/зап. 835, 14/27. јун 1927.

³⁵ Син. бр. 1269/27. мај/9. јун 1927. Извештај се чува у фасцикли Епархија Мукачевско-Прјашевска 1927-1930.

Дамаскинов извештај о двомесечном раду састоји се из три дела: први део говори о раду у вези са организацијом епархије, други о управљању Епархијом за два месеца, април и мај и трећи о тренутном стању у Епархији.

Када је реч о организовању Епархије синђел Дамаскин је више пута интервенисао код власти да се Устав епископа Иринеја што пре потврди. Пошто није могао да оставља епархију замолио је епископа Горазда да у Прагу посредује по овом питању. Доста је урађено на утврђивању тачних података о броју парохија, свештеника, и броју православних домова и душа. Направљен је службени списак свештеника и парохија. Покренуто је питање пријављивања православних у матрикуларне уреде, о предавању веронауке православној деци у основној школи, од почетка следеће школске године, о привременој субвенцији православним свештеницима, о војној обавези свештенства ове епархије и питање о бесплатној поштарини епархијских службених пошиљака.³⁶

Управљање епархијом састојало се у свакодневној службеној кореспонденцији и давање дозвола које су биле у надлежности делегације. Предмети који нису спадали у делокруг рада делегације у почетку су слати епископу Иринеју а касније Светом архијерејском синоду. Предмети по питању развода бракова остављани су за Конзисторију. Делегација је расписом тражила од свештеника да уредно и по типичу врше богослужења; затим у каквом стању се налазе цркве и свештени сасуди; када су се и код кога исповедали свештеници за последње две године; да се обавезно исповеде до Ускрса код духовника који је за ту прилику одређен; да свештеници доставе број исповеђених верника у својим парохијама у току великог поста;³⁷ решаване су тужбе против свештеника; делегација се морала бавити и питањем формирања парохија и премештајем свештеника, јер су то били неодложни случајеви; у два случаја посредовала је код управних власти да се цркве не одузимају од православних; молила је Свети архијерејски синод да се идуће године у нашој држави прими у богословије 10 овдашњих ученика са малом матуром и три испушеника или монаха у Монашку школу у Раковици; предузети су кораци за куповину богослужбених књига из Румуније (Бесарабије) и покушано је формирање комисије за израду молитвеника.

У трећем делу се говори о тренутном стању у Поткарпатској Русији; према подацима делегације има 120.000 православних душа; све-

³⁶ Исто.

³⁷ Из ових извештаја се види да се у току великог поста исповедио и причестио скоро цео народ.

штеника 96, од којих је 93 на парохијама а тројица без парохије. Од овог броја су: 4 архимандрита, 1 игуман, 23 јеромонаха, 9 протојереја и 59 јереја. Према школској спреми: 3 су дипломирали на богословском факултету, 1 је завршио пуну гимназију и духовну академију у Прјашову, 4 руску семинарију, 5 по неколико разреда руске семинарије, 6 по неколико разреда руске учитељске семинарије, 1 два разреда прирзренске богословије, 1 руску школу за псаломшчике, 2 по један разред карловачке богословије, 5 Монашку школу у Раковици, 1 са матуром, 1 са седморазредном богословском школом у Америци, 1 са седам разреда гимназије, 10 са два до четири разреда гимназије или грађанске школе, 1 са свршеним руским кадетским корпусом, 1 са несвршеном академијом уметности, остали 53 углавном са 5 или 6 разреда основне школе. Свако село чинило је парохију, ако је могло да издржава свештеника. У ово време два села, Ханковци и Межилаборци, прешла су у православље. Архиепископ Саватије није се ни за ово време одрекао управљањем епархијом. За ова два месеца многи Саватијеви свештеници признали су јурисдикције Српске цркве. Наводимо имена неких: архимандрит Виталије, јеромонах Мојсеј и свештеници Јован Бабић, Несуха, Леонтије Газу итд. Нове цркве су саграђене или делимично завршене у местима: Данилова, Ладомирово, Велики Лучки, Руское-Ракошин, Дубровка, Осој, Бедевља, Дулово и Терембло. Поред постојећих манастира Св. Николе близу Хуста, Преображенског скита у Теремблу, скита Св. Јована Претече у Дубовом и женског манастира у Липши делегацији су упућене молбе за зидање нових манастира као: скита близу Дубровке, мушког манастира у Горбцама и женског манастира у Чомаљеву. У селу Нересници један приложник је нудио већи део земље за подизање манастира. У истом селу једна американка преписала је епархији дечији дом, са мало земље и капитала, што би са земљом поменутог приложника могло да послужи истом циљу. Међутим, с обзиром на деликатност предмета, делегација се није упуштала у решавање питања о потреби подизања тих манастира, већ је то оставила за доцније.

Канцеларија делегације за ова два месеца била је у Ужгороду. Материјално је потпомогнута од владе па је стално имала једног чиновника. Редовно је вођен деловодни протокол и до тог момента у њега је заведено 424 предмета. Сачувана је архива од почетка рада делегације као и архива конзисторије.

Делегација је у почетку очекивала да ће се вратити епископ Иринеј па зато није мењан печат ни наслов. Пошто се видело да се епископ

Иринеј неће вратити промењен је печат и наслов који гласи: Епархиално управленије Карпаторуској Православној Цркви.³⁸

Без обзира што се епископ Иринеј није поново вратио у Поткарпатску Русију, он се стално интересовао за рад нашег представника и о стању Цркве.³⁹ За време Другог светског рата епископ Иринеј је преко неких свештеника и својих пријатеља добијао податке о ономе шта се дешава у Поткарпатској Русији и о томе обавештавао Свети архијерејски синод. У допису Светом архијерејском синоду 1944. године о Мукачевско-прјашевској епархији пише да је њен администратор до скоро био (као и „Мађарске православне епархије“), руски рашчињени свештеник Попов Михаљ. Њега су поставиле световне власти, тако да га црквене власти нису признавале. Због тога је у епархији настао раскол: једни су били за њега а други против. Говорило се да ће место њега доћи неки Сунтингер, дворски трговац, који се касније не помиње. Министарство просвете имало је у плану да за администратора епархије постави Иринејевог клирика, архимандрита Стефана (Илкића). Епископи Бачки и Будимски су били против тога, јер је епархија имала свога канонског епископа „који је спречен у вршењу својих дужности.“ Епископ Иринеј у писму Министарству просвете по питању архимандрита Илкића каже: „Као српски православни епископ ја бих могао дати благослов својему клирику да администрира епархију, која је под јурисдикцијом Српске цркве, али без права да предлаже кандидате за рукоположење (јер их има сумњивих). Али ви компликујете ствар, јер треба да администрира и ‘Мађарску православну епархију’, а на то ја не могу дати благослов, јер таке епархије никада није било под јурисдикцијом Српске православне цркве, него се и данас православни Мађари налазе свакако на територији некога другог православног епископа а не српског.“ Касније се причало да су чињени покушаји да се ово питање реши у Цариграду, али није било резултата.

По најновијем сазнању епископа Иринеја одржана је у Министарству просвете конференција „на којој поткарпатско-руску епархију представљаше Игуман Теофан, од канонског епископа постављени архијерејски заменик. На конференцији беху још и претставници грчких пра-

³⁸ Исто.

³⁹ Свети архијерејски сабор је 1931. године је основао Мукачевско-прјашевску епархију, која ће остати у саставу наше Цркве до 1946. године. Овом епархијом су управљала двојица наших епископа др Дамаскин (Грданички) 1931-1938. и Владимир (Рајић) 1938-1946. По избијању Другог светског рата еп. Владимир је са епархије протеран као недородац.

вославних општина, делимично помађарени. Игуман Теофан је предао један меморандум министру, а министар га је на глас прочитао. У меморандуму је изложено право стање ствари и приказане су све неканоничности које су чињене у оној епархији. Наглашена је јурисдикција Српске православне цркве. Резултат је био да је министар за администратора епархије признао архијерејског заменика, постављеног од канонског епископа. „Један Иринејев свештеник је на основу материјала, који је сакупио епископ Иринеј за време свога администрирања овом епархијом, израдио уредбу за управљање том епархијом. Тај свештеник је однео свето миро у Мукачево, које му је дао епископ Иринеј од онога што је пред рат освећено у Карловцима. Игуман Теофан је затражио од епископа Будимског да га прими у молитвено општење „а тиме и у молитвено општење с целом православном васељенском Црквом.“ Епископ Будимски је замолио епископа Иринеја да дају заједнички одговор „што ће ових дана бити учињено.“⁴⁰ По епископу Сави ова двојица епископа су издали заједничку декларацију о примању игумана Теофана у молитвено општење.⁴¹

Овај извештај је епископ Иринеј допунио 12. марта 1944. године новим сазнањима о Мукачевско-прјашевској епархији, које је дознао од самог игумана Теофана и свештеника Јована Солко, који су били његови гости у Новом Саду. Они су му потврдили да је игуман Теофан постављен за заменика администратора. Није тачна информација да је Министарство просвете признало за карпатску епархију јурисдикцију Српске цркве. Министар је констатовао са задовољством да је игуман Теофан канонски постављени архијерејски заменик. „За јурисдикцију упућује на Гермогена. Међутим то је немогућа ствар.

Игуман Теофан и јереј Јован Солко показују добру вољу да све буде канонски. Тешкоће су велике, али се надам да ће се моћи савладати.“⁴²

О смени др Михаља Попова и постављање игумана Теофана (Сабо), архијерејског заменика, за администратора Мукачевско-прјашевске епархије, епископ Иринеј говори и у писму Светом архијерејском синоду од 21. (8) јуна 1944. године.⁴³ Исто то понавља и у писму од 31.

⁴⁰ Син. Пов. бр. 6, 17. фебруар 1944. године. Писмо је написано у Новом Саду (Ujvidek) 28.(15) јануар 1944.

⁴¹ Сава, епископ шумадијски, Покушај стварања Мађарске православне цркве, 98.

⁴² Син. Пов. бр. 15, 3. април 1944. Акт је примљен преко брата епископа Иринеја, Стевана Ђирића, министра председника Народне Скупштине.

⁴³ Српски православни епископ епархије бачке бр. 550 од 21. (8) јун 1944; Син. Пов. бр. 18, 24. јун 1944.

јула исте године, с тим што даје и неке нове информације из приватних али сигурних извора. Наиме у Липшанском манастиру је умро архимандрит Амфилохије. Он је за живота као и својом смрћу измирио разне струје међу православнима. Њега су опојали игуман Теофан и архимандрити Алексије и Богољеп, који се раније нису слагали. „С одласком Попова настало је стишавање прилика и признавање Игумана Теофана. Општа је жеља да се игуман произведе за архимандрита, те ћу, посаветовавши се с преосвештеним будимским, искористити дато ми од Светога архијерејскога синода одобрење и произвести га за архимандрита.“⁴⁴

По свршетку рата епископ Иринеј ће од комуниста бити стављен у кућни притвор а епархија Мукачевско-прјашевска ће под притиском бити припојена Руској православној цркви.

Резюме

Предраг Пузович

МИССИЯ ЕПИСКОПА БАЧСКОГО ИРИНЕЈА В ЗАКАРПАТСКОЙ РОССИИ

Первую половину 1927 года епископ бачский Иринеј Чирич провел на миссионерской работе в Закарпатской России. В данную область он приехал вслед за епископом нишским Досифеем Васичем, который некоторое время также занимался миссионерской деятельностью в этих областях – причем оба они отправились туда по благословению Священного Архиерейского Синода. Следует отметить, что группа верующих со своими священниками обратилась Священному Архиерейскому Синоду в Белграде с просьбой об их принятии в лоно Сербской Православной Церкви, обосновывая ее неблагоприятными обстоятельствами в России того времени и одновременно возможностью проведения миссии в новосозданной Чехословацкой Республике.

Сразу же после прибытия, епископ Иринеј нанес все необходимые визиты; он установил контакты с верующими, часто совершал богослужения и предводительствовал крестными ходами, обращался к своей пастве в посланиях и поучениях, написанных либо на русском,

⁴⁴ Син. Пов. бр. 20, 31. јул 1944.

либо на церковнославянском языке. Народ радушно принял делегацию Сербской Церкви, в состав которой, помимо епископа, входили еще синкелл Дамаскин Грданичкий, доцент Университета, и протодиакон Дамаскин Давидович, в качестве сопровождающего.

Несмотря на серьезные препятствия и проблемы, которые создавал ему представитель вселенского патриарха и кандидат из Чехословакии, епископу Иринею удалось учредить канцелярию Консистории, предложить Устав, который впоследствии был принят, сделать полный список священников. Однако, духовенство не было готово к такой деликатной миссии; уровень благосостояния священников был низким, что препятствовало их миссионерской деятельности, но многим из них государство не могло оказывать материальную поддержку вследствие их низкого уровня образования. Местонахождение епископской резиденции неоднократно менялось, и наконец епархиальным центром стал г. Ужгород.

В общем, епископу Иринею удалось в очень короткие сроки проделать большую работу. Продолжателем его деятельности стал сначала синкелл Дамаскин, а впоследствии и епископ Владимир Раич, который явился первым нашим епископом данной епархии.

Summary

Predrag Puzović

MISSION TO CARPATHIAN RUSSIA OF BISHOP IRINEJ OF BAČKA

Bishop Irineј Ćirić of Bačka spent the first half of 1927 in Trans-Carpathian Russia, performing missionary activities. He succeeded Bishop Dositeј Vasić, who had spent some time there. They both went there under the blessing of the Holy Synod of Bishops. Namely, a group of laity and clergy had appealed to the Holy Synod of Bishops in Belgrade for aid because of the terrible situation in Russia after the Revolution. Orthodox Christian mission was needed in Russia and in the new Republic of Czechoslovakia.

Bishop Irineј traveled a lot, visited ordinary people, led processions and performed liturgies everywhere. He would send his arch-pastoral epistles and admonitions in Russian as well as in Church Slavonic. The Serbian delegation was very well received by the Russian people – and consisted of the Bishop, assistant professor Synkellos Damaskin and archdeacon Damaskin Davidović.

In spite of the many difficulties and troubles instigated by a candidate from Czechoslovakia who represented the Ecumenical Patriarch, Bishop Irinej organized a diocesan office, established a consistory and compiled a register of clergy. The Bishop changed his residences and later settled in Uzgorod. The clergy was unprepared for such a delicate mission. Not only were they impoverished, but as a result of insufficient schooling, they were ineligible to receive state assistance.

Bishop Irinej accomplished a great amount of work in a short period of time. Synkellos Damaskin continued his work, and was succeeded by Vladimir Rajić, who was our first Bishop in that Diocese.